Тәнгид вә библиография

„Ана дили“ китабы*

1948-чи илдә нәшр едилмиш IV синиф үчүн «Ана дили» китабынын нөгсанлары барәдә һәм мәтбуатда язылмыш, һәм дә бир сыра мүәллимләр өз фикирләрини республика Маариф Назирлијинә билдирмишдиләр.

Маариф Назирлијинин метод кабинетиндә мүәллиф вә редактору иштиракында тәнгиди олунан јазылмалара, мүәллифә бир чох көстәришләр верилмишди. Лакин китабын бу илки нәшриндә олдуғча чүз'и дәјишикликләр едилмиш вә һәмин мәсәләләр енә дә нәзәрә алынмамышдыр. Сез јох ки, китабда ирәлиләр, шакирдләрин јаз вә сәвијјәсинә үјғун, нәфкурәчә фајдалы бәдии парчалар вардыр, Лакин бунларла јанаши китабда бир чох нөгсан, методик вә тәртиб чәһәтдән дә нөгсанлар аз дејилдир.

Китабда верилән бир сыра материаллар шакирдләрин билик сәвијјәсиндән ашағы олдуғу кими, онларын јаларына да үјғун калмир.

Ө. Мәммәдханлынын «Вәтән» һекајәсиндә (сәһ. 216) охујуруг:

«Нәслимизин гырылмаз силсиләси онун гојнунда гүввәт алыб калачајы јол ачмышдыр. О, әбәди вә ирадлы бир анадыр. Тарихимизин, әчдадымызын әмәлләри, арзулары, һәсрәтләри бу торпагда һифз олунмушдур. Онун һәр дашы бизим үчүн мүгәддәс бир китабдыр». Көрүндүјү кими бу парчалар IV синиф шакирди үчүн агырдыр.

Китабда бир сыра һекајәләр романлардан алынмыгы вә фикри там ифадә етмәдији үчүн бә'зән бәјүк анлашылмамаға сәбәб олур. «Пајыз сәһәри», «Бала чејран», «Одлу гала» һекајәләринин бунла мисал көстәрмәк олар.

Мир Чәлалын «Бир кәнчин манифести» романындан алынмыш «Пајыз сәһәри» (сәһ. 27) парчасында: «Шәһәрә догру кедән, кетдикчә әнләнән вә бөјүјән өйрәнјүйрүм, пајчыглы јол чамаат илә долуғдур... Узун јолу тез кетмәк үчүн сакит ерийән вә һәфтәбазарына догру кедән бу адамларын үзү пајыз һавасы кими тутгун идә... Чохунун сифәтиндән шикајәт јағыр. Биминин дә одлу көзләри гәзәб сачыр» парчасы шакирдләри чашдырмаи билмәз. Чүнки онлар «Бир кәнчин манифести» романы илә таныш дејилдир вә бу сөзләрин кечмишә аид олдуғуну билмирләр. Бу һекајәдә мүәллиф ајлыг ушаглары илә фәсилләри илә таныш етмәк мәгсәдини күдмүш вә онда кәрә дә ашағыдакы суал вә тапшырығы вермишдир:

1. Бу парчада илә һансы фәсли тәсвир олунур?

2. Пајыз сәһәринин әламәтләрини көстәрән ерләри дәфтәринә көчүрүн. («Кеј үзү булаглыг, үфүгләр гара идә» вә и. а.).

Ајдындыр ки, пајыз фәслини көстәрмәк үчүн бәлә бир парчанын верилмәси һеч бир чәһәтдән фајдалы һесаб едилә билмәз.

Китабын тәртибиндә мүәллиф шакирдләрин коммунист тәрбијәси, онларын идејасија ишкишафы үчүн фајдалы сајылан материаллардан истифадә етмәлидир. Китабда исә бунун әксинә олан материаллар вардыр. Мисал үчүн, «Ојсәмән агачы», «Турач» (һәр икиси И. Өфәндијевиндир) һекајәләрини көстәрмәк олар.

«Ојсәмән агачы» (сәһ. 9) һекајәсиндә шакирдин мәктәб бағчасында әкилмиш ојсәмән агачыны сындырмасы, кәлән бәһар исә ојсәмән агачынын көтүрүндән галхан пөһрәләрә гуллуг етмәси; «Турач» (сәһ. 250) һекајәсиндә исә һәсәнин бала чыхаран турачы вурмасы, сонра да ярады гушу вә балаларыны бәсләмәси тәсвир олунур.

Пә үчүн агач сындырылсын, бала чыхаран гуш вурулсун вә ахырда да гайты көстәрилсин.

Китабда верилән шеир вә һекајәләрдән 29-нун суалы, 31-нин исә тапшырығы јохдур. Верилән суалларын әксәријјәти ики чүмләдир. Мәсәлән, 6-чы сәһифәдә 3-чү суалда көстәрилир: «Бу шеирдә нә заманкы кәнд тәсвир олунур? Буну шеирдәки һансы сөзләрдән билмәк олар?».

Бәлә суаллара: 7, 11, 12, 19, 25, 27, 32, 51, 52, 67, 86, 92, 108 вә 144-чү сәһифәләрдә дә тәсадүф етмәк олар. Суалларын бәлә гурулмасы педагожи нөгсанлардан дүзкүн дејилдир. Чүнки бәлә суаллара шакирд бир вә ја ики сөзлә чаваб верә биләр.

Ümумијјәтлә мүәллим дәрс кечирилдикдән сонра суал-чаваб апараркән шакирдләрин гарнысынчакы китаб өртүлү олмалыдыр. Анчаг мүәллифин верилән бә'зи суаллар шакирдин китабы ачмаға мәчбур едир.

Мәсәлән, 7-чи сәһифәнин 2-чи суалында дејилир:

— Тәсвир олунан кәнд нә заманкы кәндидир? Шеирдә бунуа көстәрән ерләри тәкрар охујун.

Бу чүр суаллар 6, 27, 32, 67, 108-чи сәһифәләрдә дә вардыр.

Бә'зән китабда шакирд үчүн мүрәккәб олан суаллара да раст калмәк мүмкүндүр. Мәсәлән, «Максим Горки јурдуғунуз ичтимаи сәбәбләрини нечә көстәрир?» (сәһ. 108, 6-чы суал); «Бу әдәбі бир гыпы мәнзәрәсидирми, јохса башга ичтимаи бир мә'насы да вармы?» (сәһ. 144, 2-чи суал).

Китабда бир сыра суал вә тапшырыглар өз ериндә ишләнмәмишдир. Аләтән суаллар әввәл, тапшырыглар ахырда олмалыдыр. «Ај кечәси» (сәһ. 5) ше'ринә тапшырыглар башда вә ахырда, суал исә ортада верилмишдир.

Суал вә тапшырыгларын бу гәдәр елә гурулмасына «Һәчәр овда» һекајәсиндә дә раст калмәк олар.

Китаб «Ај», «Пајыз», «Наггыллар вә төмсилләр», «Әлә, мәктәб вә ушаглары һаггында», «Гыш», «Бизим елә», «Ај» башлыглары алтында ше'ләрә бөлүнмүшдүр. Лакин бәлкә дә јуғ материалларын бир гисми өз ериндә верилмәмишдир. Мәсәлән, «Ојсәмән агачы» һекајәси, «Ај» ше'бәсиндә верилмәкдәнсә, «Ај» ше'бәсиндә ерләшдирилмишдир.

Китабда Азәрбајчан халг нағылларындан «Пәһливан Назәр», «Мәрд вә Намәрд» нағыллары верилмишдир. Лакин бәлә нағылларын сајысы бир гәдәр дә артырмаг лазым идә. Шаирләримиздән М. Сејидзадә, М. Дилбази тәрәфиндән ишләнмиш «Ким күчлүдүр», «Гары пәнә вә ләчәси», «Гурд вә ушаглар» нағыллары исә чох сәтәв вә сәдәдир.

Китабда бәјүк рәһбәрләримизин ушаглыг илләри, Бейнәлхалг гадынлар күнү, Азәрбајчанын совет олмасы бајрамы, Гәләбә күнү һаггында јазылар верилмишдир, фе'л әтәф, мәсәнә, сәһифә, тапшырыг, аталар сөзү вә саирә мүһүм мәсәләләр унудулмушдур. Бир чох шеир вә һекајәләрдә шакирдләрин әдәбі јаз илә көрмәләри үчүн һеч бир тапшырыг верилмәмишдир. «Хатирләр дәфтәримдән» (Әһмәд Чавид) ше'ринә (сәһ. 30) мүәллифин мәс'улијјәтсизлији үзүндән тапшырыг мәзмунла әлагәләндирилмәмишдир.

Мүәллифин јазмыгы «Нәсәнин нағыллары» һекајәсинә дә (сәһ. 121) бә'зи сәһвләр вардыр.

Китабын шакирдләринә дә нөгсан аз дејилдир. Тәсвир едилән материала мәзмунла шәкил үјғун калмир. Мәсәлән, «Одлан бир хатирә» (сәһ. 181) һекајәсиндә Кировун ова кетмәси һаггында данышылмыгы халда, шәкилдә онун фәһләләрә јагмур сөндүрмәси көстәрилмишдир. Бәлә мисаллардан чох кәтирмәк олар.

Мүәллиф вә редактор бу нөгсанлары назәрә алмалы, китабын кәлән нәшриндә ишә даһа мәс'улијјәтлә јанашмалыдырлар.

Һәсәнага Һәсанов.

* М. Рәгулузәдә, IV синиф үчүн, редактору Ө. Рәчәбов, Азәрнәшр, 1949-чу ил.